

<https://jrl.ui.ac.ir/?lang=en>

Journal of Researches in Linguistics

E-ISSN: 2322-3413

16(1), 185-208

Received: 22.01.2024 Accepted: 11.05.2024

Research Paper

Persian Conditional Construction Patterns based on Verb Forms

Masoumeh Kermani

PhD Student, Linguistics Department, Faculty of Literature, Alzahra University, Tehran, Iran
kermani.ir80@yahoo.com

Farhad Sasani *

Associate professor at Linguistics Department, Faculty of Literature, Alzahra University, Tehran, Iran
fsasani@alzahra.ac.ir

Abstract

Persian verb forms in conditional constructions and consequence clauses are complicated in terms of tense, modality. The various verb forms can be problematic in teaching Persian to foreign language learners in understanding and using them. Although there are lists of possible types of conditional constructions of Persian, it seems that none of them provides an exhaustive list of all variations. Therefore, the objective of this research was to provide a more comprehensive classification of TMA (tense-mood-aspect) of verb forms in conditional constructions from a corpus of about 400 compound conditional sentences collected from a vast number of sentences of dialogues and other spoken discourses, chat communications, and contemporary written texts. After investigating and classifying various manifestations of verb forms in both conditional and consequence clauses, it was turned out that there are 10 verb forms in conditional clauses forming 44+4 types of conditional constructions, and 10 verb forms in consequence clauses forming 44+4 types of conditional constructions: 44 different combinations of conditional and consequence clauses, and 4 types conditions with just conditional clause. Therefore, new uses of verb forms in Persian conditional constructions were found.

Keywords: conditional; verb form; grammatical structure; Persian language

Introduction

Expressing condition is one of the important features of language that allows the creation of a possible world that doesn't yet exist, or can exist, or could exist but is no longer possible. The condition is widely discussed in grammar books. However, it seems that in most of the resources in Persian grammar, the categorization of the grammatical construction of verb forms in both clauses of condition and consequence doesn't take all of the parameters into account. For example, in some of the Persian resources such as Jafari (2010), Lazard (1992), Mahootian (1997), and Natel Khanlari (1976), it's mentioned that if the verb form in conditional clause is past subjunctive, the verb form in consequence clause might be past subjunctive, or there is no consequence, or consequence clause without any verb.

To study all the possible combinations of condition and consequence clauses in Persian, we examined verb forms of conditionals in Persian language varieties including colloquial language, chat communication, and contemporary written text in a corpus of about 400 conditional constructions out of more than 10,000 sentences. At the end, types of verb forms in terms of TAM and also possible combinations of conditional constructions were found and categorized. To do this, at first, the categorization of Declerck (2001) was used for the preliminary classification of the grammatical structure of Persian conditional sentences. Declerck (2001) refers to four absolute tenses which locate the time of situation in the past, pre-present (present perfect), present or post present (future).

Due to the fact that Persian grammar books and research related to this project usually don't address verb forms in conditional constructions completely and comprehensively, this research aims to provide a categorization of verb forms in terms of TAM in Persian conditional construction.

*Corresponding author

Material and Methods

As mentioned before, the corpus of the study consists of 400 conditional constructions out of more than 10,000 sentences collected from dialogues, chats and contemporary written texts. After examining the conditional construction taken from the collected corpus, according to the literature review and the model introduced by Declerck (2001), two categories were presented: 1- condition based on the verb forms of conditional clauses, 2- condition based on the verb forms of consequence clauses.

Out of 400 extracted conditional sentences, 10 different grammatical constructions were found for the verb forms in the conditional clause as follows: 1- simple present, 2- progressive present, 3- present perfect, 4- progressive present perfect, 5- subjunctive present, 6- past, 7- progressive past, 8- past perfect, 9- subjunctive past, and 10- progressive past. Totally, with these 10 grammatical constructions in the conditional clause, 44+4 types of conditional constructions with different grammatical constructions have been found in the consequential clause. S for the verb forms in consequence clauses, 10 verb forms were formed. All possible combinatins found are presented in table 1.

Table 1- Classification of conditionals based on tense in conditional clause

Number	Verb form in conditional clause	Verb form in consequence clause	Frequency
1	Simple Present	Simple present	26
		Present perfect	1
		Subjunctive present	37
		Subjunctive past	2
		Imperative: positive and negative	24
2	Progressive Present	past	2
		Simple present	1
3	Present perfect	Simple present	6
		Present perfect	6
		Subjunctive present	5
		Imperative	3
		Past	1
		Simple past	1
		Future	1
4	Progressive present perfect	Progressive present perfect	1
5	Subjunctive present	Simple present	82
		Present perfect	5
		Subjunctive present	19
		Future	7
		Imperative	2
6	Subjunctive past	Simple Present	13
		Future	3
		Subjunctive present	3
		Progressive present	1
		Past	1
		Imperative	1
7	Past	Simple Present	32
		Present perfect	1
		Subjunctive present	18
		Subjunctive past	3
		Simple past	6
		Progressive past	5
		Imperative: positive & negative	10
		Future	2
8	Progressive past	Progressive past perfect	1
		Past	3
		Progressive past	6
9	Past perfect	Simple Pasts	2
		Past	1
		Subjunctive present	1
		Imperative	2
10	Past progressive	Past	1
		Imperative	1
		Present perfect	1

Discussion of Results and Conclusions

The aforementioned classification showed that the number of verb forms in condition and consequence clauses is much more than what was previously stated in Persian grammar books. For example, in Persian grammar for tense and modality in possible conditions, only the patterns of "past progressive + past progressive" and "past perfect + past progressive/ past perfect" were mentioned. While this study showed that other verb forms in terms of tense are possible in both condition and sequence clauses such as progressive past + simple past, progressive past + progressive present perfect. Also, for impossible conditions, in addition to the pattern of past perfect + past perfect/ progressive past, more cases were found, including past perfect + past and past perfect + subjunctive present.

Other patterns that were observed in the data of this research are conditional construction without consequence, consequence without a verb, and use of question words instead of a consequence as the following examples:

1- Bale, dust-è aziz. Agar dar kelāshā šerkat karde bāšid-ò nām-etun dar list bāše.

Yes, friend-*ezāfe* dear. If at classes attendance made subjunctive-and name-your at list be-subjunctive-3rd.

As it has illustrated in example 1, the speaker refrains from repeating the consequence in the conditional construction for brevity, or simply because the concept of the consequence is clear to the audience.

Yes dear friend. If you would have attended classes and your name be on the list".

2- Age bege, ci?

If say+s/he, what?

What If s/he says?

Here, question word is used instead of a consequence clause.

Moreover, in the corpus of this research, for the first time, verb forms were found in which their tense weren't fake rather than real, such as past tense instead of future tense. Also, we showed that it's not always a main verb that determines grammatical constructions in Persian conditionals. The reason might be the fact that in some cases it is a modal verb that determines the grammatical construction in condition and consequence clauses. To conclude, Persian conditionals were divided into four categories based on grammatical structure: past, pre-present, present, and post-present.

مقاله پژوهشی

الگوهای شرط در فارسی بر پایه‌ی صورت‌های فعلی

* معصومه کرمانی

** فرهاد ساسانی

چکیده

تنوع صورت‌های فعلی از نظر زمان، وجه و نمود در بند شرط و بند پیامد در ساخت‌های شرطی فارسی پیچیدگی‌های زیادی دارد. این پیچیدگی‌ها بویژه در امر آموزش زبان فارسی برای درک و تولید فارسی‌آموزان مشکل‌آفرین است. اگرچه فهرست‌هایی از گونه‌های ممکن از ساخت شرطی در نوشته‌های مختلف آمده است، ولی به نظر می‌رسد هیچ کدام فهرست کاملی از این تنوع فراوان نیست، و ساخت‌های متعددی از نظر دور مانده است. همین ارائه‌ی یک الگوی کامل برای شرط در زبان فارسی و در نتیجه آموزش آن را ناقص می‌گذارد. وانگهی لحاظ نشدن این ساخت‌های موجود تحلیل معنایی و کاربردی آن‌ها را دچار مشکل می‌کند. از این رو، پس از بررسی اولیه و مشاهده‌ی ساخت‌هایی دیگر، تلاش شد تمام الگوهای ممکن بررسی شود. بنابراین برای بررسی صورت‌های فعلی در بندهای شرط و پیامد در ساخت‌های شرطی فارسی، پیکره‌ای با حدود ۴۰۰ جمله‌ی مرکب شرطی از گونه‌های گفتاری، گفتار نوشتاری (چت‌نویسی) و نوشتار معاصر گردآوری شد تا ترکیب‌های ممکن و امکانات گوناگون نمود صورت‌های فعلی در دو بند شرط و پیامد بررسی شود. پس از بررسی و دسته‌بندی یافته‌ها، مشخص شد امکان نمود ۱۰ صورت فعلی در بند شرط با ۴۴+۴ نوع ساخت شرطی و ۱۰ صورت فعلی در بند پیامد با ۴۴+۴ نوع ساخت شرطی وجود دارد. در نتیجه، نمونه‌های تازه‌ای از ترکیب بند پیامد و بند شرط در ساخت شرطی فارسی یافت شد.

کلیدواژه‌ها: شرط، صورت فعلی، ساخت دستوری، زبان فارسی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

۱. مقدمه

قابلیت بیان شرط یکی از ویژگی‌های مهم زبان است که امکان ایجاد جهان ممکن را می‌دهد که هنوز یا وجود ندارد، یا می‌تواند وجود داشته باشد، یا می‌توانست وجود داشته باشد ولی دیگر امکان آن نیست. از این رو، معمولاً شرط یکی از مباحثی است که در اغلب کتاب‌های دستور زبان، از جمله دستورهای فارسی به آن پرداخته‌اند (مانند باطنی ۱۳۴۸، شفائی ۱۳۶۳، خانلری ۱۳۵۵، ماهوتیان ۱۳۷۸، لازار^۱ ۱۳۸۴، حق‌شناس و همکاران ۱۳۸۷، Lambton 1974، رویینچیک^۲ ۱۳۹۱). با این حال، گویی در اغلب این منابع دستور زبان فارسی دسته‌بندی کاملی از ساختِ دستوری فعل در دو بند شرط و پیامد ارائه نشده است. به‌عنوان نمونه، در برخی از این منابع همچون (جعفری ۱۳۹۰، لازار ۱۳۸۴، ماهوتیان ۱۳۷۸، خانلری ۱۳۵۵) بیان شده است که اگر ساختِ دستوری فعل در بند شرط «التزامی کامل» (گذشته‌ی التزامی یا التزامی نوع دو) باشد، ساختِ دستوری فعل در بند پیامد می‌تواند «التزامی، گذشته، بدون پیامد یا تهی (Ø)، یا بدون فعل» باشد. این درحالی است که زمان‌های دستوری دیگری افزون بر موارد یادشده می‌تواند به کار رود (در بخش تحلیل داده‌ها به آن خواهیم پرداخت). همچنین لازار (۱۳۸۴: ۲۷۸) در کتاب دستور خود با آوردن نمونه‌ی «اگر چنان‌چه اجازه می‌دید، من درست می‌کنم»، به این نکته اشاره می‌کند که اگر جمله تنها بیانگر شرط باشد، وجه فعل پیرو «اخباری» خواهد بود. در صورتی که امکان تولید جمله‌ای با وجه التزامی مانند «اگر چنان‌چه اجازه بفرمایید (بدید)، من درست می‌کنم» نیز وجود دارد و لازار به آن اشاره نکرده است. شاید یک دلیل پنهان ماندن برخی از زمان‌های دستوری فعل در ساخت‌های شرطی فارسی در منابع موجود نوع داده‌ها و میزان داده‌های گردآوری شده باشد. زیرا در بیشتر منابع، یا داده‌های گفتاری در حاشیه مانده و یا از داده‌های شمی و ساختگی استفاده شده است.

آرونویچ رویینچیک (۱۳۹۱) در تعریف ساخت‌های شرطی می‌نویسد جمله‌ی مرکب با پیرو شرط جمله‌ی وابسته‌ای است که شرط انجام عمل در جمله‌ی پایه به آن بستگی دارد. صورت‌های زمانی به کاررفته در بند پایه و بند پیرو در این جمله‌های مرکب دلیل اصلی در تفاوت این دو بند است. همان‌گونه که رویینچیک اشاره می‌کند صورت‌های زمانی ارتباط میان دو بند شرط و پیامد را مشخص می‌کند و با دانستن زمان است که می‌توان به درک درستی از ساخت رسید.

در این پژوهش، ابتدا برای دسته‌بندی اولیه‌ی ساختِ دستوری جمله‌های شرطی فارسی، از دسته‌بندی **دکلرک و رید** (۲۰۰۱) استفاده می‌کنیم. **دکلرک و رید** (۲۰۰۱) به چهار حوزه مطلق^۴ زمانی اشاره می‌کند:

۱- حوزه زمانی «گذشته» پیش از زمان صفر، آغاز و تمام می‌شود؛

۲- حوزه زمانی «پیشاکنون»^۵ از زمان صفر آغاز و تا زمان صفر ادامه می‌یابد؛

۳- حوزه‌ی زمانی «کنونه»^۶ که درست در نقطه زمانی صفر قرار می‌گیرد؛ و

۴- حوزه زمانی «پساکنونه»^۷ که از زمان صفر آغاز می‌شود و تا بی‌نهایت ادامه دارد.

به این چهار زمان که در حوزه مطلق به کار می‌رود «زمان‌های مطلق»^۸ می‌گویند. همان‌گونه که اشاره شد، شامل گذشته، پیشاکنونه، کنونه و پساکنونه است. موقعیت این چهار زمان مطلق مستقیماً نسبت به زمان صفر (لحظه سخن گفتن) سنجیده می‌شود نه موقعیت‌های دیگر یا زمان دیگر. این چهار زمان مطلق به ترتیب شامل زمان گذشته، حال پیشین^۹ یا حال کامل (گذشته‌ی نقلی)، حال و آینده می‌شود.

در این راستا، قصد داریم با بررسی پیکره‌ای برگرفته از گفتار، گفتار نوشتاری (چت‌نویسی) و نوشتار معاصر بالغ بر حدود ۴۰۰ ساخت شرطی از میان بیش از ۱۰۰۰۰ جمله‌ی موجود در پیکره، مشخص کنیم در کل، چه صورت‌های فعلی از نظر زمان، وجه و نمود در بند شرط

¹ G. Lazard

² I. A. Rubinchik

³ R. Declerck

⁴ absolute sectors

⁵ pre-present

⁶ present

⁷ post-present

⁸ absolute tenses

^۹ این تعبیر از حال کامل یا گذشته نقلی ایده ساسانی در کتابی است با عنوان فعل در فارسی که به زودی به چاپ می‌رسد.

و پیامد و چه ترکیب‌هایی در ساخت‌های شرطی وجود دارد. یادآور می‌شود این بررسی تا جایی ادامه یافت که هیچ الگوی تازه‌ای یافت نشد و به تکرار الگوها رسیدیم. به بیان دیگر، از روش اشباع الگوها استفاده شد. همان گونه که **دکلرک و رید**^۱ (79: 2001) می‌نویسند، انتخاب درست صورت‌های زمان است که نوع جهان ممکن در شرطی‌ها را مشخص می‌کند. از این رو، در این پژوهش هدف بررسی صوری شرط است و نه بررسی معنایی آن.

داده‌های این پژوهش از گفتار گویشوران فارسی زبان، فایل صوتی ضبط‌شده از کلاس‌های درسی دانشگاه، چت‌نوشته‌های گروه‌های گوناگون در شبکه‌های اجتماعی با گونه‌های دوستانه و غیررسمی، گونه‌ی رسمی و داده‌های نوشتاری معاصر از حدود ۷ کتاب به شرح آشنایی با فرهنگ عامه و اقوام ایرانی، **جمال انصاری** (۱۳۹۲)، **رویا، آئین، اسطوره، آروین مهرگان** (۱۳۸۸)، **مسئله حجاب، مرتضی مطهری** (۱۳۹۲)، **جشن‌های باستانی ایران با تکیه بر جشن نوروز، حسین آذران** (۱۳۸۹)، **زبان فارسی ۱ و ۲، نظری، فنی و حرفه‌ای، کار و دانش** (۱۳۷۸)، **مجله دانستی‌ها، همشهری، دوره جدید، شماره ۶۷، ۲۷ آبان** (۱۳۹۱)، **آشنایی با برخی اصطلاحات و کنایه‌های زبان فارسی، سید مهدی ابطهی و حمید آقایی** (۱۳۹۵)، گردآوری شده است.

۲. پیشینه پژوهش

ساخت دستوری فعل در ساخت شرطی در زبان‌های دیگر بررسی شده است. از جمله می‌توان به **نارایانان^۲ و همکاران** (2009) اشاره کرد. از نگاه این پژوهشگران، دسته‌بندی صوری شرطی‌ها کاربردی‌تر و سودمندتر است تا دسته‌بندی معنایی‌شان. آن‌ها شرطی‌ها را در انگلیسی به‌لحاظ صوری به ۴ نوع تقسیم می‌کنند: صفر، یک، دو، و سه. در جدول ۱ زمان فعل در هر کدام از این چهار نوع شرطی آمده است:

جدول ۱- انواع شرطی‌ها در زبان انگلیسی (Narayanan et al., 2009)

Table 1- Types of conditionals in English (Narayanan et al. 2009)

نوع	زمان فعل‌ها
۰	حال ساده ← حال ساده
۱	حال ساده ← وجه‌نما + مصدر (آینده)
۲	گذشته ← وجه‌نما + مصدر
۳	گذشته پیشین ← وجه‌نما + have + قسمت سوم فعل

از سویی **دکلرک و رید** (2006) ساخت‌های شرطی انگلیسی را به ۳ دسته صوری تقسیم کرده‌اند: شرطی نوع ۱، شرطی نوع ۲، شرطی نوع ۳. هر چند در این دسته‌بندی رابطه‌ی یک‌به‌یک ساده‌ای میان صورت و معنا وجود ندارد، **دکلرک** (2000) بیش از ۳۹ تفسیر مختلف برای این سه الگو شناسایی می‌کند.

دکلرک (1991) بر این باور است که زمان در گزاره‌ی زمان‌دار، تنها محدود به یک زمان خاص نیست بلکه به نقطه یا بازه‌ای از زمان اشاره می‌کند که جز از طریق نقطه‌ی صفر^۳ (لحظه‌ی گفتار)^۴ شناسایی نمی‌شود. بنابراین، زمان‌های دستوری حال و گذشته لزوماً زمان^۵ حال و گذشته نیستند.

جاناتان بنت^۶ (2003: 29) به «پدیده‌ی پیشروی زمان»^۱ اشاره می‌کند. براساس این پدیده زمان‌های گذشته گذشته^۲، گذشته ساده، حال و آینده می‌توانند در ساخت‌های شرطی به زمان‌های دیگری نیز دلالت کنند.

¹ S. Reed

² R. Narayanan

³ zero-point (t0)

⁴ the time of speaking

⁵ time

⁶ Jonathan Bennett

گیبارد (226: 1981)، بر این باور است که شرطی‌های تغییر زمانی^۳ یک دسته‌ی دستوری مهم را تشکیل می‌دهند. آنچه از دسته‌بندی

شرطی‌های زبان فارسی در منابع و پژوهش‌های انجام شده دور مانده است.

در زبان فارسی هم بسیار اتفاق می‌افتد که جمله در ظاهر گذشته است ولی به آینده اشاره دارد، مانند «صبر کن آدمم» در پاسخ به مخاطبی که منتظر است و گفته است «پس کجایی؟ چرا نمی‌آی؟». **ترگیدگو**^۴ (1980) نیز به این مسئله اشاره کرده و نوشته است گاهی زمان

فعل در بند شرط حال است در صورتی که گوینده به رخدادی در آینده اشاره می‌کند، مانند نمونه ۱:

1. If our next child is a boy, we shall call him John.

همچنین می‌نویسد will در بند شرط، فعل کمی آینده نیست بلکه فعل وجه‌نماست و برای بیان خواهش و تمایل به چیزی به کار

می‌رود، مانند نمونه ۲ که به معنای «اگر می‌خواهی با من بیا» است نه «اگر با من خواهی آمد».

2. If you'll just come with me.

در زبان فارسی هم پژوهشگران جنبه‌های گوناگون شرط را بررسی کرده‌اند، از جمله بررسی نحوی در کار **درزی و کبیری** (۱۳۹۴)،

بررسی رده‌شناختی در کارهای بقایی و نغزگوی کهن (۱۳۹۷) و (۱۳۹۸)، بررسی کاربردشناختی در کار **قادری نجف آبادی و همکاران**

(۱۳۹۸)، بررسی معنایی در کارهای **ابن‌الرسول، کاظمی نجف‌آبادی و کاظمی** (۱۳۹۵)، **آزاده میرزایی** (۱۳۹۹).

از میان پژوهش‌های انجام شده تنها برخی به محتوای پژوهش پیش رو تا حدودی مرتبط‌اند. به‌عنوان نمونه، **بقایی و نغزگوی کهن**

(۱۳۹۷) به بررسی زمان دستوری جهان‌های ممکن ساخت شرطی در زبان فارسی معاصر پرداخته‌اند و زمان دستوری فعل در بند شرط و

جزای شرط را در ساخت‌های شرطی فارسی بررسی کرده‌اند. در نهایت، بیان کرده‌اند که اگر زمان دستوری فعل در بند شرط گذشته باشد،

شرطی از نوع حقیقی است و اگر زمان دستوری فعل در بند جزای شرط غیر گذشته باشد، شرط به احتمال قوی از نوع باز است. با توجه به

این که بررسی جهان‌های ممکن ساخت‌های شرطی موضوع این مقاله نیست و در پژوهش دیگری به آن پرداخته‌ایم، به همین مقدار بسنده

می‌شود. **محمودی گهروئی** (2010) در بررسی ترتیب آموزش جمله‌های شرطی انگلیسی به زبان‌آموزان ایرانی، داده‌های

ساختگی را به دو دسته محتمل، شامل جمله‌هایی با ۲۸ زمان دستوری، و نامحتمل، شامل جمله‌هایی با ۴ زمان دستوری مختلف

تقسیم کرده است. **میرزایی** (۱۳۹۹) نیز، بر پایه پیکره **میرزایی و مولودی** (2016)، نیز الگوی **کرک**^۵ و همکاران (1985)، با

پژوهشی پیکره‌بنیاد، ساخت‌های شرطی را به لحاظ معنایی به جمله‌های شرطی باز، فرضی، مفروض، لفظی، کارگفتی و تضمینی

تقسیم می‌کند. همچنین به ساخت‌های شرطی تقابلی، شرطی تقابلی ضمنی، شرطی معکوس، و شرطی دوسویه پرداخته است.

حق‌شناس و همکاران (۱۳۸۷) ساخت‌های شرطی را به دو دسته ممکن با ۶ زیرشاخه و ناممکن با ۲ زیرشاخه دسته‌بندی کرده‌اند:

۱- شرط ممکن:

۱-۱- حال التزامی - حال اخباری / آینده

۱-۲- حال اخباری - حال اخباری / آینده / امر

۱-۳- گذشته‌ی استمراری - امر

۱-۴- گذشته‌ی ساده - حال اخباری / آینده / امر

۱-۵- گذشته‌ی نقلی - حال اخباری / آینده / امر / حال پیشین

۱-۶- التزامی کامل - گذشته‌ی نقلی / حال اخباری / آینده

۲- شرط ناممکن:

۲-۱- گذشته‌ی استمراری - گذشته‌ی استمراری

¹ the phenomenon of forward time shift

² past-past

³ time-shift conditionals

⁴ P. S. Tregidgo

⁵ R. Qurik

۲-۲- گذشته‌ی بعید - گذشته‌ی استمراری / بعید

وحیدیان کامیار (۱۳۶۴)، ساخت‌های شرطی را با توجه به نوع فعل به دو دسته‌ی محتمل و نامحتمل و ۳۶ ساختِ دستوری تقسیم کرده است. اما ثمره (۱۳۷۲) شرط در فارسی را در ۴ دسته قرار می‌دهد:

- ۱- شرطی که احتمال وقوعش در زمان حال هست: بند شرط (حال التزامی) + بند پیامد (حال اخباری)
  - ۲- شرطی که احتمال وقوعش در زمان حال، ناممکن است: بند شرط (گذشته استمراری) + بند پیامد (گذشته استمراری)
  - ۳- شرطی که احتمال وقوعش در گذشته وجود داشته اما به دلیل محقق نشدن شرط، به وقوع نپیوسته است: بند شرط (گذشته استمراری / گذشته بعید) + بند پیامد (گذشته استمراری / گذشته بعید)
- در داده‌های این پژوهش زمان‌های دستوری دیگری نیز افزون بر آنچه ثمره در شرطی ۳ بیان کرده مشاهده شد که در بخش تحلیل داده‌ها با آوردن نمونه برای هر یک به آنها خواهیم پرداخت.
- ۴- شرطی که احتمال وقوعش در آینده بسته به برآورده شدن شرط است: بند شرط (گذشته) + بند پیامد (حال اخباری / امر)
- در شرطی نوع ۴ در دسته‌بندی ثمره نیز همانند شرطی نوع ۳، صورت‌های دیگری وجود دارد که ثمره به آنها اشاره نکرده است. از این رو، در بخش تحلیل داده‌ها با آوردن نمونه‌هایی گسترده‌تر به این موارد نیز خواهیم پرداخت.
- بنابراین، ضروری به نظر می‌رسد که در پژوهشی جداگانه با گردآوری داده‌ها و شواهد واقعی به تحلیل ساخت‌های شرطی به لحاظ صوری پرداخت. پیرو این ضرورت، در این پژوهش بر آنیم تا با تحلیل داده‌های واقعی، در نهایت به یک دسته‌بندی جامع از صورت فعل در ساخت‌های شرطی فارسی برسیم.

۳. تحلیل داده‌های پژوهش

پس از بررسی ساخت‌های شرطی برگرفته از پیکره گردآمده، با توجه به پیشینه پژوهش و به‌ویژه الگوی دکلرک و رید (2001)، و به دلیل حجم بالای مقاله از تکرار جداگانه‌ی آن پرهیز شد، دو دسته مشخص شد: ۱- شرط بر پایه صورت فعل بند شرط؛ ۲- شرط بر پایه صورت فعل بند پیامد. در ادامه، به هر یک خواهیم پرداخت.

۳-۱. شرط بر پایه صورت فعل در بند شرط

از میان حدود ۴۰۰ جمله‌ی شرطی استخراج شده، تعداد ۱۰ ساخت دستوری مختلف برای فعل در بند شرط یافت شد: ۱- حال ناتمام، ۲- حال ناتمام در لحظه، ۳- حال پیشین، ۴- حال پیشین ناتمام، ۵- حال التزامی، ۶- گذشته، ۷- گذشته ناتمام، ۸- گذشته ناتمام در لحظه، ۹- گذشته پیشین، ۱۰- التزامی کامل. در مجموع، با این ۱۰ ساخت دستوری در بند شرط، ۴۴+۴۸ نوع ساخت شرطی با ساخت‌های دستوری مختلف در بند پیامد یافت شده است که در جدول ۲ با بیان بسامد وقوع هر یک آمده است:

^۱ - مضارع اخباری

^۲ - حال استمراری

^۳ - حال کامل / گذشته نقلی

^۴ - گذشته نقلی استمراری

^۵ - گذشته استمراری

^۶ - گذشته مستمر / ملموس

^۷ - گذشته بعید

^۸ - منظور از عدد ۴، رخداد ۴ نوع ساخت شرطی بدون پیامد است که در بخش تحلیل داده‌ها به آنها پرداخته‌ایم.

جدول ۲- دسته‌بندی شرطی‌ها بر پایه ساخت دستوری فعل در بند شرط

Table 2- Classification of conditionals based on tense in conditional clause

شماره	صورت فعل در بند شرط	صورت فعل در بند پیامد	سامد وقوع
۱	حال ناتمام	۱-۱. اگر منظورتون خریدشون هست، به صورت اینترنتی می‌تونید ^۱ همه رو سفارش بدید.	۲۶
		۱-۲. هنر رو آگه بجه‌های ما می‌رن دنبال غزلیات ادبی، به گمانم راهو گم کرده‌ند.	۱
		۱-۳. آگه لازمه فایل وورد هم بفرستم.	۳۷
		۱-۴. امروز آگه میشه دو و نیم کلاس داشته باشیم.	۲
		۱-۵. آگه میشه، اسم فیلمو بگید لطفا.	۲۴
		۱-۶. آگه می‌خوای این جوری بیای دادگاه، نیا.	
		۱-۷. اگر منظورتان دانشگاه فرهنگیان هست، شرط معدل نداشت.	۲
۲	حال ناتمام در لحظه	۲-۱. آگه زندگیت داره با یه دل خوشی کوچیک می‌ره جلو، تو خوشبختی.	۱
		۳-۱. آگه بهونه آوردن برات عادی شده توانایی تصمیم‌گیری ازت گرفته می‌شه.	۶
۳	حال پیشین	۳-۲. اگر آمپول زده‌اید که هنوز دارو فرصتی برای تاثیر نداشته.	۶
		۳-۳. بنابراین اگر کسی کتاب را جلدی گرفته‌است، باید چم و خم حوزه‌ی کتاب را بشناسد، وگرنه به احتمال زیاد زباله به خوردش می‌دهند.	۵
		۳-۴. آگه شکست خورده‌ی، اینو نگاه کن.	۳
		۳-۵. آگه خودشون تصمیم گرفته‌اند که مولفا رو نپذیرن، پس چرا اولش زنگ زد گفت اسم تونو تیک می‌زنم.	۱
		۳-۶. اگر در محلی شخص مجرم یا محکوم به اعدام وجود نداشته، خود مردم یک شخص بدقیافه و کوتاه قد یا دراز قد و ... را حاکم می‌کردند و او سوار الاغ می‌شده و بادبزی در دست می‌گرفته	۱
		۳-۷. اگر این جلسه ضبط شده، ممنون خواهیم شد ^۲ فایلش را به اشتراک بگذارید.	۱
		۴-۱. مثلاً اگر کسی روزی از این دوازده روز را با غم و اندوه به سر می‌برده، می‌پنداشته همه‌ی سال را با غم و اندوه به سر می‌برده،....	۱
۵	حال التزامی	حال ناتمام	۸۲

^۱ یادآور می‌شود وقتی فعل‌های کمکی تصریف‌پذیر باشند، مانند «می‌تونید»، زمان دستوری بند بر پایه‌ی زمان دستوری آن لحاظ شده، چون در هر صورت فعل دوم «حال التزامی» خواهد بود.

^۲ این نمونه واقعی است نه ساختگی، اگرچه ممکن است به نوعی کم کاربرد باشد. بررسی‌های بیشتر با پیکره‌های بزرگ‌تر و داده‌های بیشتر می‌تواند نشان دهد که این یک مورد استثنا و خاص بوده یا نمونه‌های دیگری هم وجود دارد. به هر حال، مواردی که یک بار هم به کار رفته بودند از پیکره‌ی این پژوهش حذف نشدند.

شماره	صورت فعل در بند شرط	صورت فعل در بند پیامد	بسامد وقوع
		۱-۵. آگه انگلیسی بخوای، این دو تا سایت عالین!	
		حال پیشین ۲-۵. آگه کوک چهارم و نزنه، هیچ خلافی نکرده ... ^۱ (۶ دسامبر، ۲۰۲۱)	۵
		حال التزامی ۳-۵. اگر نویسنده در قید حیات باشد، از لحاظ اخلاق حرفه‌ای باید اجازه بگیرد. ^۲ (۳۰ اکتبر، ۲۰۲۱)	۱۹
		آینده ۴-۵. ولی اگر این کار رو نکنن، عملاً دچار مرگ خواهند شد.	۷
		امر ۵-۵. واسه ردفوردهم اگر در اختیار تون باشه، لطف بفرمایید ممنون می‌شویم.	۲
		حال ناتمام ۱-۶. آگه منظورشون از سگمنت رو درست متوجه شده باشم، این طوریه.	۱۳
		آینده ۲-۶. آگه همچین زبانی وجود داشته باشه، قطعاً در سطح فریزش ^۳ هم وابسته‌نشان خواهد بود.	۳
		حال التزامی ۳-۶. اگر زبانی ترتیب شناور داشته باشه، ما نباید دنبال ترتیب اصلی بگردیم.	۳
		حال ناتمام در لحظه ۴-۶. اما اگر شهادت زیستن رو داشته باشیم و با سختی‌ها مواجه بشیم، نترسیم از شون و از شون گذر کنیم، در هر قدم، ما داریم روند شدن رو طی می‌کنیم.	۱
		گذشته ۵-۶. آگه درست فهمیده باشم، در مورد نقش «می» در ادوار مختلف توضیح دادند.	۱
		امر ۶-۶. اول تو سجاد ثبت نام کنیدی، البته آگه ظرفیت تکمیل نشده باشه.	
		حال ناتمام ۱-۷. حتی اگر مسائل آن‌چنانی هم تو خارج نبوده، باز هم رفتن شما تو همچین کنفرانسی صحیح نیست.	۳۲
		حال پیشین ۲-۷. آگه دانشجویها اومدن سر کلاس که به هر ترتیب اومده‌ن، [اگر نیومدن حتی آگه قراره تمرین کار بشه اون‌ها لینک رو می‌بینن و در واقع کلاس پیش خواهد رفت]. ^۴	۱
		حال التزامی ۳-۷. آقای دکتر، پرسیدن: «آگه مشکل دندون عقل داشتیم چکار باید بکنیم؟»	۱۸
		التزامی کامل ۴-۷. و اینکه اگر روزی در جایی مسئولیتی داشتین، نگاه همدلانه‌تری به انسان‌ها داشته باشین.	۳
		گذشته ۵-۷. آگه ایرادی گرفتم، کلاً به سیستم بود نه قبول شده‌ها.	۶
		گذشته ناتمام ۶-۷. اگر چشم داشتیم، می‌رفتم مدرسه‌ی روستا. (رنگ خدا)	۵
		امر/ نهی ۷-۷. آگه خیردار شدین، به منم بگید.	۱۰
		آینده ۸-۷. اگر سطح صفرای داخل بدن افزایش پیدا کرد، بنیه بدن، ساختمان درونی تن قوی خواهد شد.	۲

۱- https://t.me/asrare_movafaghiyat

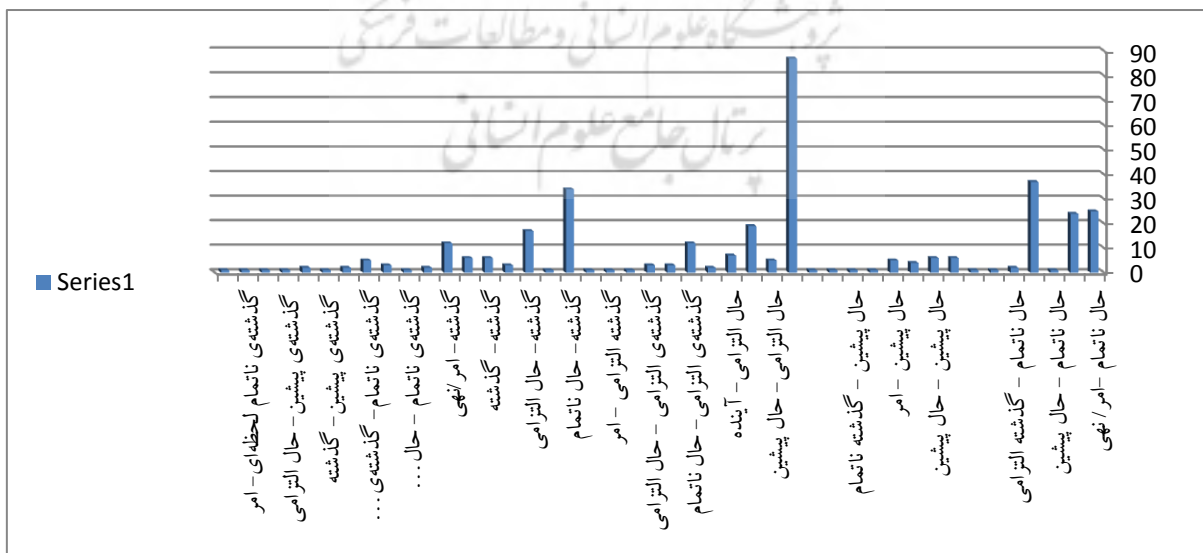
۲- t.me/LinguisticsGroup

۳- phrase

۴- این نمونه دارای سه جمله‌لا رطبی است؛ دومی و سومی درون قلاب آمده و در بخش خود بیان خواهد شد.

شماره	صورت فعل در بند شرط	صورت فعل در بند پیامد	بسامد وقوع
۸	گذشته ناتمام	۸-۱. زیرا اگر به چنگ مردم می‌افتاد، مردم او را به قصد کشت می‌زده و می‌کوبیده‌اند.	۱
		گذشته	۳
		۸-۲. بچه که بودیم، اگه مسابقه‌ای شرکت می‌کردیم، کلی استرس و اضطراب داشتیم...	۶
۹	گذشته پیشین	گذشته ناتمام	۲
		۹-۱. اگه زودتر گفته بودید، منم می‌آمدم.	۱
		گذشته	۱
		۹-۲. اگه به کم بیشتر پخته بود، دیگه اصلاً حرف نداشت.	۱
۱۰	گذشته ناتمام در لحظه	حال التزامی	۱
		۹-۳. اگه نرسیده بود هر موقع بفرمایید دوباره می‌فرستم.	۲
		امر	۱
		۹-۴. اگه قبول شده بودید، سریع پیشنهاد رو ثبت کنید.	۱
۱۰	گذشته ناتمام در لحظه	گذشته	۱
		۱۰-۱. اگه داشتی می‌رفتی، پس چرا نشستی ^۱ ؟	۱
		امر	۱
۱۰	گذشته ناتمام در لحظه	۱۰-۲. اگه داشتی می‌رفتی، برو؛ مزاحمت نمی‌شم.	۱
		حال پیشین	۱
		۱۰-۳. اگه داشته دزد رو می‌دید، پس چرا هیچ واکنشی نشون نداده؟	

پس از مشخص کردن ۱۰ ساخت دستوری در بند شرط در جدول ۲ و الگوهای مختلف هر کدام در بند پیامد، در مرحله بعد بسامد هر یک از الگوها نیز مشخص شد. در زیر، نمودار فراوانی آن‌ها آمده است. البته ضروری است این بررسی در پیکره‌ای بسیار بزرگ‌تر بررسی شود تا صرفاً بسامد آن‌ها سنجیده شود. ولی برای ارائه‌ی تصویری کلی از میزان کاربرد هر کدام، این نمودار می‌تواند راهگشا باشد.

نمودار ۱- نمودار فراوانی زمان‌های دستوری در انواع بند شرط و انواع پیامدهای هر یک
Chart 1- The frequency of tenses in different types of conditional clauses and their consequences

^۱ یادآور می‌شود در این جا فعل «نشستی» به صورت گذشته تلفظ شده است. ولی می‌شده به صورت حال پیشین گفتاری تلفظ شود «نشسته‌ای» باشد.

با توجه به نمودار ۱ می‌توان گفت بیشترین بسامد وقوع ساختِ دستوری در بند شرط و پیامد به ترتیب مربوط می‌شود به ۸۷ نمونه شرط با ساختِ دستوری «حال التزامی - حال ناتمام»، ۳۷ نمونه شرط با ساختِ دستوری «حال ناتمام - حال التزامی»، ۳۴ نمونه شرط با ساختِ دستوری «گذشته - حال ناتمام»، ۲۵ نمونه شرط با ساختِ دستوری «حال ناتمام - امر / نهی» که البته بیشتر نمونه‌ها را فعل امر تشکل می‌دهد و ۲۴ نمونه شرط با ساختِ دستوری «حال ناتمام - حال ناتمام».

همان گونه که در بخش پیش اشاره شد، در منابع دستور زبان فارسی، به برخی ساخت‌های شرطی اشاره نشده است. برای نمونه، در این منابع گفته شده است که اگر ساختِ دستوری فعل در بند شرط «التزامی کامل» باشد، فعل در بند پیامد می‌تواند به سه زمان حال التزامی، گذشته، یا بدون پیامد باشد، مانند نمونه‌های زیر:

۳- اگر زهرا قبول شده باشد، تو هم قبول می‌شی. (حق شناس و همکاران، ۱۳۸۷)

۴- اگر مهران به شیراز رفته باشد، حتما حافظیه را هم دیده است. (حق شناس و همکاران، ۱۳۸۷)

این در حالی است که در یافته‌های این پژوهش با ساختِ دستوری «التزامی کامل» در بند شرط زمان‌های دستوری دیگری افزون بر موارد یادشده در الگوهای ۳ و ۴ در بند پیامد مشاهده شد؛ مانند حال ناتمام، حال ناتمام لحظه‌ای و آینده. این‌ها ساخت‌هایی است که در منابع دستور زبان فارسی به آن‌ها اشاره نشده است.

همچنین حق شناس و همکاران (۱۳۸۷: ۲۰۲-۲۰۳) به دو نوع شرط ممکن و ناممکن اشاره می‌کنند. آن‌ها در تعریفی که از جمله شرطی ممکن ارائه می‌دهند بر این باورند که هنگام بیان شرط ممکن، زمان شرط هنوز به پایان نرسیده است؛ بنابراین، هنوز امکان وقوع بند پایه وجود دارد؛ مانند «اگر امروز فرزند را بینم، کتاب را به او پس خواهم داد». در تعریف شرطی ناممکن نیز نوشته‌اند: «جمله‌ای که هنگام بیان آن زمان شرط به پایان رسیده ولی شرط تحقق نیافته است»، مانند «اگر زودتر آمده بودی، عموی مرا می‌دید». بنابراین آن‌ها وضعیت وجه و ساختِ دستوری بندهای شرط و پیامد در جمله‌های شرطی را این چنین مشخص می‌کنند: الف - زمان و وجه در شرط ممکن، ب - زمان و وجه در شرطی ناممکن. در ادامه، به این دسته‌بندی دو گانه آن‌ها با تفصیل بیشتری می‌پردازیم.^۱

۱-۳. زمان و وجه در شرط ممکن

۱. اگر + بند شرط (حال التزامی) + بند پیامد (حال ناتمام / آینده)
۲. اگر + بند شرط (حال ناتمام) + بند پیامد (حال ناتمام / آینده / امر)
۳. اگر + بند شرط (گذشته ناتمام) + بند پیامد (امر)^۲
۴. اگر + بند شرط (گذشته) + بند پیامد (حال ناتمام / آینده / امر)
۵. اگر + بند شرط (حال پیشین) + بند پیامد (اخباری / آینده / امر / حال پیشین)
۶. اگر + بند شرط (گذشته التزامی) + بند پیامد (حال ناتمام / حال پیشین / امر)

همان گونه که در قاعده ۱ مشاهده می‌شود، در دسته‌بندی ارائه‌شده، پس از بند شرط با ساختِ دستوری «حال التزامی»، فعل در بند پیامد تنها با دو زمان «حال ناتمام» و «آینده» می‌تواند بیاید؛ مانند نمونه زیر:

۵- اگر فریدون به موقع بیاید، با هم به کتابخانه می‌رویم (خواهیم رفت). (حق شناس و همکاران، ۱۳۸۷)

این در صورتی است که در داده‌های این پژوهش، به دنبال بند شرط با ساختِ دستوری حال التزامی، در بند پیامد زمان‌های بیشتری مانند حال پیشین، حال التزامی، امر، و بدون بند پیامد یافته شده است (نمونه‌های ۲-۵ و ۳-۵، ۵-۵، و ۶-۵ در جدول ۲).

^۱ - برای هماهنگی در نام‌گذاری، نام‌های مشخص شده در این مقاله، جایگزین نام‌های منابع اصلی شده است.

^۲ - حق شناس و همکاران (۱۳۸۷) زمان و وجه در قاعده‌ی شماره ۳ را ممکن در نظر گرفته‌اند در صورتی که گذشته ناتمام، ناممکن است. از طرفی آن‌ها از نمونه «اگر سعید به ورزشگاه رفت تو هم برو» استفاده کرده‌اند که کاملاً نقیض الگوی ۳ است زیرا فعل «رفت» گذشته است و گذشته ناتمام نیست.

همچنین در نمونه‌ی ۲-۵ عامل قطبیت تأثیری در تغییر ساخت دستوری ندارد. به عبارت دیگر، این ساخت چه مثبت باشد چه منفی، ساخت دستوری فعل پیامد حال پیشین خواهد بود. از دیگر نمونه‌هایی که در یافته‌های این پژوهش مشاهده شده ساخت‌های شرطی با پیامد بدون فعل و حتی گاهی بدون پیامد است. از جمله مواردی که ساخت شرط بدون پیامد می‌آید می‌توان به موردی اشاره کرد که در آن گوینده پس از بیان بند شرط وارد بحث دیگری می‌شود یا فراموش می‌کند چه باید بگوید، یا اینکه صحبت او را مخاطب قطع می‌کند (نوبت‌گیری در گفت‌وگو) که از آن جمله می‌توان به نمونه ۶ اشاره کرد:

۶- اگه بشه این کار رو کرد، که البته واقعاً نمی‌دونم این چقدر محتمله، برای اینکه شما مثلاً بخواین حتی ۵۰ تا زبانو پیدا کنین...

گاهی پیامد بدون فعل و زمان است به بیانی دیگر حذف به قرینه لفظی رخ می‌دهد به گونه‌ای که بر خلاف نمونه ۶ که بدون پیامد است، در این الگو، گوینده برای کوتاه‌گویی یا به این دلیل که محتوای پیامد برای مخاطب روشن است، از تکرار پیامد در ساخت شرطی خودداری می‌کند مانند نمونه ۷:

۷- سلام. بله دوست عزیز، اگر در کلاس‌ها شرکت کرده باشید و نامتون در لیست باشه.

از دیگر مواردی که می‌توان در ارتباط با ساخت شرطی بدون پیامد اشاره کرد شرط با پیامد پرسشواژه است. به طوری که پرسشواژه به جای بند پیامد قرار گرفته است.

۸- اگه خدایی داریم که تمام عالم در دستانش است و بی‌نهایت بزرگ و کریم و حکیم و بخشنده است، پس غصه و دلنگی و حسرت

چرا؟

از جمله الگوهای دیگری که در یافته‌های این پژوهش مشاهده شد و در منابع دستور زبان فارسی به آن‌ها اشاره نشده حضور فعل‌های جمله‌گونه وجه‌نما پیش از فعل اصلی در بند پیامد است. گویی همین فعل جمله‌گونه ساخت دستوری فعل در بند پیامد را مشخص می‌کند، مانند نمونه ۹:

۹- یک کتاب دستور مگه قراره چند سال به چند سال ویرایش بشه، اگه بشه.

در نمونه ۹ و نمونه‌های بیشتری در یافته‌های این پژوهش، فعل‌های جمله‌گونه مانند «قراره» در بند شرط که پیش از فعل اصلی در این بند آمده تعیین‌کننده ساخت دستوری فعل در بند شرط است. در واقع بند پیامد نهاد عبارت «قراره» است ولی از نظر معنایی عبارت «قراره» وجه احتمال این نهاد بندی را مشخص می‌کند. این امر در بند پیامد هم به وفور رخ داده است چنان که فعل جمله‌گونه پیش از فعل اصلی در یک بند یا هر دو بند شرط و پیامد قرار گرفته و ساخت دستوری فعل در بند را تعیین کرده است (در این جا مجال پرداخت بیشتر به این موضوع نیست؛ در نوشته‌ای دیگر، به این مسئله پرداخته خواهد شد).

برای قاعده ۲ با الگوی «اگر + بند شرط (حال ناتمام) + بند پیامد (حال ناتمام/ آینده/ امر)» **حق شناس و همکاران** (۱۳۸۷) به دو نمونه اشاره کرده است:

۱۰- اگر به بازار می‌روی، من هم می‌آیم (خواهم آمد).

۱۱- اگر می‌آیی، بیا.

در پیکره این پژوهش، زمان‌های دستوری بیشتری افزون بر آن‌چه آن‌ها در نمونه‌های ۱۰ و ۱۱ بیان کرده‌اند برای بند پیامد یافت شد، مانند حال پیشین، حال التزامی، التزامی کامل، گذشته، و پیامد بدون فعل شامل یک پرسش‌واژه، مانند نمونه‌های (۲-۱، ۳-۱، ۴-۱، ۷-۷، و ۸-۱ جدول ۲). افزون بر این نمونه‌ها الگوهای دیگری هم برای قاعده ۲ مشاهده شده که از نگاه نویسندگان پیشین دور مانده است. برای نمونه، هنگامی که ساخت دستوری فعل در بند شرط و پیامد را فعل‌های وجهی مانند «توانستن و خواستن» تعیین می‌کند، مانند نمونه ۱۲:

۱۲- اگه می‌تونید، تو واتس‌آپ بفرستید ببینم اینجا دانلود میشه. (حال ناتمام-حال التزامی)

^۱ - صحبت یکی از استادان دانشگاه الزهرا در کلاس درس ۲۳ آذر ۱۴۰۰.

چنان که در نمونه‌ی ۷-۱ جدول ۲ آمده، بند پیامد بدون فعل است و گوینده تنها به آوردن یک پرسش‌واژه اکتفا کرده است. چون نمی‌توان هیچ زمانی برای آن تصور کرد، می‌توان این الگو را شرط با پیامد بدون فعل و بدون زمان نامید. همچنین برای قاعده‌ی ۳ **حق‌شناس و همکاران** (۱۳۸۷: ۲۰۲-۲۰۳)، یعنی «اگر + بند شرط (گذشته استمراری^۱) + بند پیامد (امر)»، در بیکرۀ این پژوهش زمان‌های بیشتری افزون بر فعل امر در بند پیامد مشاهده شد؛ مانند حال پیشین ناتمام، گذشته و گذشته ناتمام (نمونه‌های ۸-۱، ۸-۲، ۸-۳، ۸-۴ جدول ۲).

حق‌شناس و همکاران (۱۳۸۷: ۲۰۲-۲۰۳) برای الگوی ۳ تنها یک نمونه نوشته‌اند: «اگر سعید به ورزشگاه رفت، تو هم برو». در این جمله، فعل بند شرط «رفت» گذشته است و با ساختِ دستوری الگوی ۳ (گذشته ناتمام) متفاوت است. حتی اگر فعل بند شرط بر پایه‌ی الگوی ۳، گذشته ناتمام هم بود، یعنی «می‌رفت»، به لحاظ شم زبانی جمله درست نمی‌نمود. شاید علت نبود این نمونه‌ها در منابع پیشین را یا نوع داده‌ها باید دانست که گاه ساختگی‌اند و انگشت‌شمار یا توجه بیش از حد به زمان‌های واقعی گذشته، حال و آینده و نادیده‌انگاری فرافکنی اشاره‌ی زمان‌ها، این فرافکنی شبیه موضوعی است که **ترگیدگو** (۱۹۸۰) با عنوان حضور یک ساختِ دستوری خاص با مفهوم ساختِ دستوری دیگر به آن اشاره می‌کند. برای روشن شدن این مطلب به نمونه فارسی ۱۳ می‌توان اشاره کرد:

۱۳- اگر جامع رو قبول شده بودید، سریع پیشنهاد رو ثبت کنید. (صحبت کارشناس گروه با دانشجویها در کلاس)

همان گونه که در نمونه ۱۳ مشخص است، حضور ساختِ دستوری «گذشته پیشین» در بند شرط با مفهوم «آینده» تأییدی است بر گفته‌ی ترگیدگو.

در قاعده ۴، **حق‌شناس و همکاران** (۱۳۸۷) بیان کرده‌اند که به دنبال بند شرط با ساختِ دستوری «گذشته»، بند پیامد تنها با سه ساختِ دستوری «حال اخباری، آینده و امر» می‌آید؛ مانند:

۱۴- اگر بیژن آمد، من هم می‌آیم (خواهم آمد). (حق‌شناس و همکاران، ۱۳۸۷: ۲۰۲-۲۰۳)

۱۵- آگه نادر به زیارت رفت، تو هم برو. (حق‌شناس و همکاران، ۱۳۸۷: ۲۰۲-۲۰۳)

این در حالی است که بر پایه‌ی داده‌های این پژوهش، شرط با زمان گذشته می‌تواند با زمان‌های دیگری همچون حال پیشین، حال التزامی، التزامی کامل، گذشته و گذشته ناتمام نیز رخ دهد (نمونه‌های ۲-۷، ۳-۷، ۴-۷، ۵-۷، ۶-۷ جدول ۲).

بر اساس قاعده ۵، با ساختِ دستوری «حال پیشین» در بند شرط، ساختِ دستوری در بند پیامد می‌تواند «حال اخباری، آینده، امر، و حال پیشین» باشد؛ مانند نمونه‌های ۱۶ تا ۱۸:

۱۶- اگر پروانه آمده است، پدرش هم حتماً می‌آید. (حق‌شناس و همکاران، ۱۳۸۷: ۲۰۳-۲۰۴)

۱۷- اگر علی به باشگاه رفته، تو هم برو. (حق‌شناس و همکاران، ۱۳۸۷: ۲۰۳-۲۰۴)

۱۸- اگر مونس به تبریز رفته است، حتماً محله سرخاب را هم دیده است. (حق‌شناس و همکاران، ۱۳۸۷: ۲۰۳-۲۰۴)

حال آنکه در داده‌های این پژوهش مواردی مانند امر، گذشته و گذشته ناتمام در بند پیامد نیز مشاهده شد (نمونه‌های ۴-۳، ۵-۳، ۶-۳ جدول ۲).

و در نهایت، براساس قاعده ۶ در کار **حق‌شناس و همکاران** (۱۳۸۷)، بند شرط با ساختِ دستوری گذشته التزامی تنها می‌تواند پیامد با زمان‌های دستوری حال پیشین و حال ناتمام یا آینده را بپذیرد؛ مانند:

۱۹- اگر مهران به شیراز رفته باشد، حتماً حافظیه را هم دیده است. (حق‌شناس و همکاران، ۱۳۸۷)

۲۰- اگر زهرا قبول شده باشد، تو هم قبول می‌شی. (حق‌شناس و همکاران، ۱۳۸۷)

^۱ داخل کتاب زمان بند شرط «گذشته استمراری» نوشته شده است، در صورتی که در نمونه، زمان «گذشته» است. به نظر اشتباه تاپیی می‌رسد. در این جا، زمان نمونه درج شده است.

در صورتی که براساس داده‌های گردآوری شده در این پژوهش، این الگوی شرطی می‌تواند صورت‌های دیگری در بند پیامد بپذیرد، مانند آینده، حال التزامی، حال ناتمام در لحظه، گذشته، و یا بدون بند (البته این مورد نمی‌تواند یک نوع باشد ولی به دلیل رخدادش در داده‌های این پژوهش به آن اشاره کردیم) (نمونه‌های ۲-۶، ۳-۶، ۴-۶، ۵-۶، و ۷-۶ جدول ۲).

در نمونه (۲-۶) در جدول ۲ ساخت شرطی «به خدا محسن آگه ارزش بلندشدن نداشته باشه‌ها!»^۱ جمله بدون بند پیامد است و سازه «-ها» که نوعی گفتمان‌نمای تهدیدآمیز است مجموعه‌ای از برداشت‌های گوناگون را بر روی شنونده باز می‌گذارد. در هر صورت، در این نمونه که در منابع دیگر به آن اشاره‌ای نشده، بند پیامد زمان ندارد.

۲-۱-۳. زمان و وجه در شرطی ناممکن

حق‌شناس و همکارانش (۱۳۸۷) برای این دسته از ساخت‌های شرطی (زمان و وجه در شرطی ناممکن) تنها به دو قاعده اشاره کرده‌اند:

۱. اگر + بند شرط «گذشته ناتمام» + بند پیامد «گذشته ناتمام»

۲۰- اگر دیروز برف نمی‌بارید، هوا آن قدر سرد نمی‌شد.

۲. اگر + بند شرط «گذشته پیشین» + بند پیامد «گذشته ناتمام / پیشین»

۲۱- اگر راه‌بندان نشده بود، ما به موقع به دانشگاه می‌رسیدیم (رسیده بودیم).

اگر این را بپذیریم که به دنبال بند شرط با فعل «گذشته ناتمام» بند پیامد با همین زمان و یا «گذشته پیشین» ظاهر می‌شود، آن گاه ساخت‌های شرطی با زمان‌های دستوری «گذشته ناتمام - گذشته، گذشته ناتمام - حال پیشین ناتمام، گذشته پیشین - گذشته، گذشته پیشین - امر» که از داده‌های این پژوهش به دست آمده را نمی‌توان توجیه کرد (نمونه‌های ۱-۸، ۲-۸، ۲-۹، ۴-۹ جدول ۲).

در نمونه (۴-۹)، «آگه قبول شده بودید، سریع پیشنهاد رو ثبت کنید»^۲ (گذشته پیشین - امر) در واقع فعل «قبول شده بودید» اشاره به زمان آینده دارد، در صورتی که زمان فعل گذشته پیشین است. **ترگیدگو (1980)** این زمان را آینده پس‌نگرانه^۳ یا آینده عقب‌نگر^۴ می‌نامد (چند نمونه از مثال‌های ترگیدگو در بخش مقدمه آمده است). بنابراین، برای داشتن یک دسته‌بندی صوری کامل از ساخت‌های شرطی باید داده‌های طبیعی بیشتری را بررسی کرد. ما در بخش بعدی به این نوع زمان و جایگاه آن در دسته‌بندی زمان‌های شرطی فارسی نیز اشاره خواهیم کرد.

۲-۳. شرط بر پایه صورت فعل در بند پیامد

در این بخش، بر عکس بخش پیشین، صورت دستوری فعل در بند پیامد در برابر صورت‌های دستوری ممکن فعل در بند شرط مبنای دسته‌بندی قرار گرفته است. در جدول ۳، این امکان‌ها آمده است، چنان که در برابر ۱۰ ساخت دستوری در بند پیامد ۴۴+۴ نوع شرطی یافته شده است.

^۱ دیالوگ از فیلم سینمایی پارادایس (۱۳۹۳)، به کارگردانی علی عطشانی.

^۲ گفته‌ی یکی از کارشناسان آموزش دانشکده ادبیات دانشگاه الزهراء، در تاریخ ۱۲ آذر ۱۴۰۱.

^۳ retrospective future

^۴ backward looking future

جدول ۳- دسته‌بندی شرطی‌ها بر پایه‌ی ساخت دستوری فعل در بند پیامد
Table 3- Classification of conditionals based on tense in the consequent clause

شماره	صورت فعل در بند پیامد	صورت فعل در بند شرط
۱	حال ناتمام	حال ناتمام اگره تولد معجزه است، مرگم معجزه است.
		حال پیشین اگره بهونه آوردن برات عادی شده، توانایی تصمیم‌گیری ازت گرفته می‌شه.
		حال ناتمام در لحظه اگره زندگیت داره با یه دل‌خوشی کوچیک می‌ره جلو، تو خوشبختی.
		حال التزامی اگره موفق شی، تو چشمی.
		التزامی کامل اگره منظورشون از سگمنت رو درست متوجه شده باشم، این طوریه.
		گذشته حتی اگر مسائل آن‌چنانی هم تو خارج نبود، باز هم رفتن شما تو همچین کنفرانسی صحیح نیست.
۲	حال پیشین	حال ناتمام اگره رشتون کمیته‌محور هست که خب در انتخاب دانشگاه اشتباه کرده‌ید.
		حال پیشین اگر آمپول زده‌اید که هنوز دارو فرصتی برای تاثیر نداشته.
		حال التزامی اما اگر بزنه، به رسالت تمام انبیا تعظیم کرده....
		گذشته اگره دانشجویها اومدن سر کلاس که به هر ترتیب اومده‌ن، [اگرم نیومدن حتی اگر قراره تمرین کار بشه اون‌ها لینک رو می-بینن و در واقع کلاس پیش خواهد رفت].
		گذشته ناتمام لحظه‌ای اگره داشتی می‌رفتی، پس چرا نشسته‌ی؟
		حال پیشین ناتمام مثلاً اگر کسی روزی از این دوازده روز را با غم و اندوه به سر می‌برده، می‌پنداشته همه‌ی سال را با غم و اندوه به سر می‌برده، ...
۳	حال پیشین ناتمام	گذشته ناتمام ... زیرا اگر به چنگ مردم می‌افتاد مردم او را به قصد کشت می‌زده و می‌کوبیده‌اند.
		التزامی کامل اما اگر شهامت زیستن رو داشته باشیم و با سختی‌ها مواجه بشیم نترسیم از شون و از شون گذر کنیم در هر قدم ما داریم روند شدن رو طی می‌کنیم.
۴	حال التزامی	حال ناتمام اگره X به Y احترام میذاره، خب Y هم باید به X احترام بذاره.
		حال التزامی اگر نویسنده در قید حیات باشد، از لحاظ اخلاق حرفه‌ای باید اجازه بگیرد.
		حال پیشین بنابراین اگر کسی کتاب را جدی گرفته است، باید چم و خم حوزه‌ی کتاب را بشناسد....
		گذشته التزامی اگر زبانی ترتیب شناور داشته باشه، ما نباید دنبال ترتیب اصلی بگردیم.
		گذشته

شماره	صورت فعل در بند پیامد	صورت فعل در بند شرط
		آقای دکتر، پرسیدن: «اگه مشکل دندون عقل داشتیم، چکار باید بکنیم؟» گذشته‌ی پیشین اگرم خدایی نکرده رد شده بودید، فرم درخواست کمیسیون پر کنید.
۵	التزامی کامل	حال ناتمام امروز اگه میشه، دو و نیم کلاس داشته باشیم.
		گذشته و این‌که اگر روزی در جایی مسئولیتی داشتین نگاه همدلانه‌تری به انسان‌ها داشته باشین.
		گذشته اگه ما رو دوست داشت، نابینا نمی‌کرد که اونو نبینیم.
۶	گذشته ناتمام	گذشته ناتمام اما اگر پدر و مادرمونو بین جمعیت می‌دیدیم که دارن ما رو نگاه می‌کنن، مثل یه کوه قوی می‌شدیم.
		گذشته پیشین اگه زودتر گفته بودید، منم می‌آمدم.
		حال پیشین ...، اگر در محلی شخص مجرم یا محکوم به اعدام وجود نداشته، خود مردم یک شخص بدقیافه و ... را حاکم می‌کردند و او سوار الاغ می‌شده و ...
		حال ناتمام اگر منظورتان دانشگاه فرهنگیان هست، شرط معدل نداشت.
۷	گذشته	حال پیشین اگه خودشون تصمیم گرفته‌اند که مولفا رو نپذیرن! پس چرا اولش زنگ زد گفت حتما بیاین؟ گذشته اگه اونو نگرفت، ولی یه پشتک زد رو هوا، یه شیرجه‌ی قشنگ.
		گذشته ناتمام البته اگر زنده هم می‌ماند، تقریباً محال بود که به این دوران می‌رسید.
		گذشته ناتمام در لحظه اگه داشتی می‌رفتی، پس چرا نشستی؟! التزامی کامل اگه درست فهمیده باشم، در مورد نقش «می» در ادوار مختلف توضیح دادند.
		گذشته پیشین اگه یه کم بیشتر پخته بود، دیگه اصلا حرف نداشت.
		حال التزامی اگر حیوانات از بین بروند، انسان در تنهایی و انزوای عظیم روحش خواهد مرد.
۸	آینده	التزامی کامل اگر با وجود انجام دادن ناقص کارها، خود را دوست داشته باشید، روز موفقی خواهید داشت.
		حال پیشین اگر این جلسه ضبط شده، ممنون خواهیم شد فایلس را به اشتراک بگذارید.
		گذشته اگر سطح صفرای داخل بدن افزایش پیدا کرد، بنیه‌ی بدن، ساختمان درونی تن قوی خواهد شد.
	امر و نهی	حال ناتمام اگه میشه، اسم فیلم و بگید لطفا.

شماره	صورت فعل در بند پیامد	صورت فعل در بند شرط
۹		حال پیشین به هر حال آگه ارسال نشده، بفرمایید دوباره می‌فرستم.
		حال التزامی آگه نتونی از همین جایی که هستی لذت ببری، مطمئن باش وقتی به جایی هم که دلت می‌خواست رسیدی نمی‌تونی لذت ببری.
		گذشته اگر گاهی افکار منفی سراغ‌تان آمد، نگران نباشید، کلیدش آن است که آن را به زبان نیاورید.
		التزامی کامل اول تو سجاد ثبت نام کنیدی، البته آگه ظرفیت تکمیل نشده باشه.
		گذشته ناتمام در لحظه آگه داشتی می‌رفتی، برو، مزاحمت نمی‌شم.
		گذشته پیشین آگه خدایی نکرده رد شده بودید فرم درخواست کمیسیون پر کنید.

از دیگر الگوهایی که در داده‌های این پژوهش مشاهده شد ساخت شرطی بدون پیامد، پیامد بدون فعل، کاربرد پرسشواژه به جای پیامد است. هرچند این الگوها گونه محسوب نمی‌شوند و در جدول ۳ هم قرار نمی‌گیرند ولی از آنجا که بخشی از داده‌ها هستند به نمونه‌ای از این موارد اشاره می‌کنیم:

۲۲- آگه بگه، چی؟ (کاربرد پرسشواژه به جای پیامد)

۲۳- [شایدم چاره‌ای نداشته یعنی این حجم از اطلاعات رو] آگه می‌خواستے متنارم [متن‌ها را هم] بیاره، ... [مکت گوینده و جمله ناتمام رها می‌شود] (ساخت بدون پیامد)

۲۴- بله دوست عزیز اگر در کلاس‌ها شرکت کرده باشید و نام‌تون در لیست باشه. (حذف به قرینه‌ی پیامد)

در نمونه ۲۲ گوینده با آوردن پرسشواژه از بیان پیامد چشم‌پوشی کرده است که در صورت کاربرد پیامد زمان فعل به نظر می‌رسد حال ناتمام یا التزامی باشد. در نمونه ۲۳ به نظر می‌رسد گوینده به دلیل چشم‌پوشی از ادامه‌ی صحبت یا فراموشی صحبت خود را قطع کرده است. در نمونه ۲۴ در پیامد حذف به قرینه داده است و از جمله‌های پیشین قابل بازیافت است.

۴. بحث

آنچه در ارتباط با جدول ۲ و ۳ جالب می‌نماید و در دسته‌بندی شرطی‌ها در منابع و پژوهش‌های پیشین بررسی نشده کاربرد زمان‌های غیرواقعی در ساخت‌های شرطی است. برای روشن شدن زمان غیرواقعی، به چند نمونه اشاره می‌شود:

۱. التزامی کامل غیرواقعی در بند پیامد:

۲۵- امروز آگه میشه، دو و نیم کلاس داشته باشیم.

چنان که در نمونه ۲۵ مشاهده می‌شود، ساخت دستوری در بند پیامد، التزامی کامل است در حالی که به رخدادی در آینده اشاره می‌شود.

۲. گذشته پیشین غیرواقعی در بند شرط

۲۶- اگر خدایی نکرده رد شده بودید، فرم درخواست کمیسیون پر کنید.

در این نمونه، منظور گوینده از کاربرد زمان گذشته‌ی پیشین برای فعل «رد شده بودید» در بند شرط اشاره به رخدادی در آینده است.

۳. گذشته غیرواقعی

۲۷- آگه براتون مقدور بود، میشه زودتر از یک و نیم شروع کنیم؟

۲۸- گفتم شمارمو داشته باشی آگه یه موقع کاری داشتی.

در نمونه‌های ۲۷ و ۲۸ نیز از زمان گذشته برای اشاره به آینده استفاده شده است. در این پژوهش، به همین مقدار توضیح اکتفا کرده و در پژوهشی دیگر به طور مبسوط به دلیل رخداد این نوع از زمان‌ها در ساخت‌های شرطی فارسی خواهیم پرداخت.

از موارد دیگری که از تحلیل داده‌های این پژوهش یافت شد تعیین ساخت دستوری بند شرط یا پیامد با فعل وجهی است. به بیان دیگر، گاهی در بند شرط یا پیامد پیش از فعل اصلی فعل دیگری آمده که این فعل می‌تواند فعل وجهی باشد. در چنین مواردی، آنچه ساخت دستوری فعل را مشخص می‌کند فعل اصلی نیست بلکه فعل وجهی است، مانند نمونه‌های زیر:

۲۹- اگر عشق عشق باشد، نه فاصله طبقاتی، نه فاصله سنی، نه اختلاف فرهنگی، و نه اختلاف تحصیلی نمی‌تواند در عظمت این عشق

اثر بگذارد.

۳۰- اگر بخوایم برای این گونه نامه‌ها ویژگی‌هایی قائل شویم، اساسی‌ترین ویژگی آن‌ها این است که تقلیدی نیستند، ...

چنان که در نمونه‌های ۲۹ و ۳۰ مشاهده می‌شود، فعل‌های وجهی «نمی‌تواند» و «بخوایم» ساخت دستوری فعل در بندهای شرط و پیامد را تعیین کرده‌اند و فعل‌های اصلی «اثر بگذارد» و «قائل شویم» در تعیین ساخت دستوری بندها دخالتی ندارند. البته در وجهی بودن فعل «بخوایم» تردید است چون می‌تواند همچون یک فعل عادی با همان معنای واژگانی و با همان رفتار تصریفی عمل می‌کند.

اکنون اگر بخوایم ساخت شرط در فارسی را بر اساس ساخت دستوری دسته‌بندی کنیم، می‌توانیم زمان‌های دستوری یافت شده در این پژوهش را بر پایه‌ی حوزه‌های زمانی به کاررفته در دسته‌بندی **دکلرک و رید (2001)**، در چهار دسته‌ی زیر قرار دهیم:

۱- حوزه زمانی «گذشته» که پیش از زمان صفر آغاز شده و به پایان رسیده است؛

۲- حوزه زمانی «پیشاکنون» که پیش از زمان صفر آغاز شده و تا زمان صفر ادامه یافته؛

۳- حوزه زمانی «کنون» که درست در نقطه‌ی زمان صفر قرار می‌گیرد؛ و

۴- حوزه زمانی «پساکونه» که از زمان صفر آغاز می‌شود و تا بی‌نهایت ادامه دارد.

با نظر به این چهار حوزه‌ی زمانی، ما در جدول ۴ مشخص کرده‌ایم که رخداد چه زمان‌های دستوری در هر حوزه‌ی زمانی برای فعل در ساخت شرطی فارسی امکان‌پذیر است.

جدول ۴- ساخت دستوری فعل در ساخت‌های شرطی فارسی بر پایه‌ی دسته‌بندی **دکلرک و رید (2001)**

Table 4- Tense in Persian conditionals based on categorization of Declerck and Reed (2001)

زمان کاربردی	زمان‌های دستوری بند شرط در هر حوزه در زبان فارسی					حوزه‌های زمانی
	گذشته ناتمام لحظه‌ای	گذشته ناتمام	حال پیشین ناتمام	گذشته پیشین	گذشته	
گذشته در آینده						۱. گذشته
التزامی کامل در آینده				التزامی کامل	حال پیشین	۲. پیشاکنونه
حال ناتمام در آینده				حال ناتمام در لحظه	حال ناتمام	۳. کنونه
				آینده	حال التزامی	۴. پساکونه

با توجه به جدول ۴، می‌توان شرطی‌های فارسی را در چهار حوزه‌ی زمانی قرار داد؛ هر حوزه‌ی زمانی خود چند ساخت دستوری را در بر می‌گیرد که البته ما در این جدول یک دسته‌ی دیگر نیز افزودیم و آن ستون مربوط به زمان کاربردی است. منظور ما از زمان کاربردی همان «پدیده‌ی پیشروی زمان» (Bennett, 2003) است یعنی کاربرد یک زمان به جای زمان دیگر که پیش‌تر به این پدیده اشاره کردیم.

اکنون با توجه به تغییری که در جدول ۴ ایجاد کرده‌ایم در تفسیر دسته‌بندی شرطی‌های فارسی بر پایه‌ی دسته‌بندی **دکلرک** (2001) می‌توان نوشت:

شرطی دسته‌ی یکم مربوط به حوزه‌ی زمانی گذشته است و فعل بند شرط شامل زمان‌های دستوری گذشته، گذشته‌ی پیشین، گذشته‌ی پیشین ناتمام، حال پیشین ناتمام، و زمان کاربردی گذشته در آینده می‌شود. به یک نمونه از زمان کاربردی گذشته در آینده در بند شرط اشاره می‌کنیم:

۳۱- این شامپو رو بزیند سر من اگه افتادم تو آب. (تلویون، مسابقه قهرمان، ۷ فروردین ۱۴۰۲)

شرطی دسته دوم مربوط به حوزه‌ی زمانی پیشاکنونه است و فعل بند شرط زمان‌های دستوری التزامی کامل، حال پیشین، و زمان کاربردی التزامی کامل در آینده را در بر می‌گیرد که برای این زمان کاربردی می‌توان به نمونه‌ی ۳۲ اشاره کرد:

۳۲- خوب اگر این روند به همین صورت ادامه داشته باشد یعنی سدیم‌ها وارد سلول و پتاسیم‌ها از سلول خارج شوند، سلول پر از سدیم شده و مقدار پتاسیم داخل سلول به شدت کاهش خواهد یافت سلول این مشکل را چگونه حل می‌کند؟ (مهرگان، ۱۳۸۸)

همان طور که از فعل «ادامه داشته باشد» در بند شرط نمونه ۲۹ برمی‌آید فعل با ساخت دستوری التزامی کامل به انجام کار در آینده اشاره دارد و به جای زمان آینده به کار رفته است.

شرطی دسته سوم مربوط به حوزه‌ی زمانی کنونه است و فعل بند شرط شامل زمان‌های دستوری حال ناتمام، حال ناتمام در لحظه و زمان کاربردی حال ناتمام در آینده است. نمونه ۳۳ به این زمان کاربردی اشاره می‌کند:

۳۳- والا من اطلاعی ندارم در این خصوص ولی اگر مشکلی ایجاد نمی‌کنه بگیرین.

دسته چهارم مربوط به حوزه زمانی پساکنونه است و فعل بند شرط می‌تواند با زمان‌های دستوری حال التزامی و آینده بیاید که البته در داده‌های این پژوهش تنها مواردی از حال التزامی یافته شد. زمان کاربردی در این دسته یافت نشد. البته برای هر یک از این زمان‌های دستوری پیش‌تر در بخش تحلیل داده‌ها در جدول ۲ و ۳ نمونه‌هایی آمده است.

۵. نتیجه

در این پژوهش، پیکره‌ای برگرفته از نمونه‌های واقعی زبان از گونه‌های زبانی گفتار، گفتار نوشتاری (چت‌نویسی) و نوشتار معاصر، متشکل از حدود ۴۰۰ ساخت شرطی گردآوری شد. سپس انواع ساخت‌های شرطی فارسی به لحاظ ساخت دستوری فعل در بند شرط در مقایسه با امکان‌های بروز صورت دستوری فعل در بند پیامد بررسی شد. نخست، طبق آن‌چه در جدول ۲ آمده است، ۱۰ ساخت دستوری برای فعل در بند شرط یافت شد. سپس مشخص شد که با این ۱۰ ساخت دستوری در بند شرط، با ۴۳ الگو در ترکیب با زمان‌های دستوری فعل در بند پیامد برای ساخت شرط به کار می‌رود. از سوی دیگر، همان گونه که در جدول ۳ آمده، ساخت‌های شرطی با در نظر گرفتن ساخت دستوری فعل در بند پیامد بررسی شد. در این جدول، ۹ صورت فعلی با ۳۵ الگو در بند پیامد به دست آمد. از این ۹ صورت فعلی در بند پیامد در جدول ۳، دو الگو متفاوت با جدول ۲ است: ۱- الگوی ساخت شرطی بدون بند پیامد، و ۲- الگوی ساخت شرطی بدون فعل در بند پیامد. یادآور می‌شود منظور از دسته‌بندی دوم ترتیب دو بند به صورت «پیامد- شرط» نیست که بند پیامد پیش از بند شرط رخ داده باشد بلکه امکان ترکیب بند پیامد با شرط با هر ترتیبی (پیش از بند شرط یا پس از بند شرط) است، اگرچه در داده‌های این پژوهش در بیشتر موارد، بند شرط ابتدا و پیش از بند پیامد آمده است.

پس از تحلیل نمونه‌ها، مشخص شد شمار صورت‌های فعل در دو بند شرط و پیامد بیش از آن چیزی است که در دستورهای فارسی آمده است. برای نمونه، در دستورهای فارسی، برای زمان و وجه در شرطی ناممکن تنها به «گذشته ناتمام + گذشته ناتمام» و «گذشته پیشین + گذشته ناتمام / گذشته پیشین» اشاره شده است، در صورتی که پس از گردآوری داده‌ها، زمان‌های «گذشته ناتمام- گذشته، گذشته

ناتمام- حال پیشین ناتمام» افزون بر موارد یادشده یافت شد. برای شرطی ناممکن با الگوی «گذشته پیشین + گذشته ناتمام/ گذشته پیشین» نیز موارد بیشتری مشاهده شد، از جمله «گذشته پیشین - گذشته، گذشته پیشین - حال التزامی».

البته بسامد وقوع هر یک از این زمان‌ها در بند شرط و پیامد متفاوت است که در بخش تحلیل داده‌ها در نمودار ۲ به بسامد آن‌ها اشاره شده است. یادآور می‌شود از برخی الگوهای ساخت‌های شرطی تنها یک نمونه یا شمار اندکی یافت شد؛ ولی ممکن است با افزایش پیکره مطالعاتی و نیز موقعیت‌های کاربردی متنوع‌تر، این تعداد بیشتر شود و امکان مقایسه‌ی بهتر فراهم شود.

همچنین، در این پیکره به الگوهایی برخوردیم که زمان رخداد با زمان ظاهری فعل متفاوت بود مانند استفاده از زمان گذشته برای اشاره به آینده و چند زمان دیگر که در بخش پیش به آن‌ها پرداختیم. همچنین، در بخش تحلیل داده‌ها با ارائه نمونه نشان دادیم که همیشه این فعل اصلی نیست که تعیین‌کننده ساخت دستوری است بلکه در مواردی فعل وجهی ساخت دستوری را بند شرط یا پیامد تعیین می‌کند. در پایان، شرطی‌ها بر پایه ساخت دستوری در چهار دسته قرار گرفتند: گذشته، پیشاکنونه، کنونه، و پساکنونه.

کتابنامه

- آذران، حسین. (۱۳۸۹). جشن‌های باستانی ایران با تکیه بر جشن نوروز. تهران: هیرمند.
- ابطحی، سید مهدی و آقایی، حمید. (۱۳۹۵). آشنایی با برخی اصطلاحات و کنایه‌های زبان فارسی. دانشگاه امام خمینی. قزوین.
- ابن‌الرسول، سید محمدرضا؛ کاظمی نجف آبادی، سمیه؛ کاظمی، مه‌ری. (۱۳۹۵). رابطه‌ی معنایی جمله‌واره‌ی پایه و پیرو در جمله‌های شرطی زبان فارسی. ادب فارسی، دوره ۶، شماره ۱، ص ۹۳-۱۱۲.
- انصاری، جمال. (۱۳۹۲). آشنایی با فرهنگ عامه و اقوام ایرانی. تهران: سبحان نور.
- باطنی، محمدرضا. (۱۳۴۸). توصیف ساختمان دستوری زبان فارسی. تهران: امیرکبیر.
- بقایی، عاطفه و نغزگوی کهن، مهرداد. (۱۳۹۷). زمان دستوری جهان‌های ممکن ساخت شرطی در زبان فارسی معاصر. زبان فارسی و گویش‌های ایرانی ۲، ص ۵۵-۷۱.
- بقایی، عاطفه و نغزگوی کهن، مهرداد. (۱۳۹۸). رده‌شناسی ساخت شرطی در زبان فارسی نو. فصلنامه‌ی علمی زبان پژوهی ۱۲، ۱۸۷-۲۱۲.
- ثمره، یدالله. (۱۳۷۲). آموزش زبان فارسی. تهران: انتشارات بین‌المللی الهدی.
- جعفری، فاطمه. (۱۳۹۰). دستور کاربردی ویژه‌ی زبان آموزان غیرفارسی‌زبان. تهران: مؤسسه لغت‌نامه دهخدا.
- حق‌شناس، علی محمد؛ طباطبایی، علاء‌الدین؛ سمانی، مهدی؛ و سامعی، حسین. (۱۳۸۷). دستور زبان فارسی ویژه دوره کاردانی و کارشناسی پیوسته و ناپیوسته آموزش زبان و ادبیات فارسی. تهران: مدرسه، شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران.
- خانلری، پرویز. (۱۳۵۵). دستور زبان فارسی. تهران: توس.
- قادری نجف آبادی، سلیمان؛ عموزاده، محمد؛ رضایی، والی. (۱۳۹۸). واکاوی شناختی - کاربردشناختی جمله‌های شرطی در زبان فارسی. جستارهای زبانی ۲۳، ۲۳۳-۲۶۰.
- شفائی، احمد (۱۳۶۳). مبانی علمی دستور زبان فارسی. تهران: نوین.
- کبیری، رویا و درزی، علی. (۱۳۹۴). جملات شرطی رویدادی در زبان فارسی. پژوهش‌های زبان‌شناسی (۱)، ۳۱-۴۸.
- لازار، ژیلبر. (۱۳۸۴). دستور زبان فارسی معاصر. ترجمه مهستی بحرینی. تهران: هرمس.
- ماهوتیان، شهرزاد. (۱۳۷۸). دستور زبان فارسی از دیدگاه رده‌شناسی. ترجمه مهدی سمانی. تهران: مرکز.
- مطهری، مرتضی. (۱۳۹۲). مسئله حجاب. تهران: صدرا.
- مهرگان، آروین. (۱۳۸۸). رویا، آئین، اسطوره. تهران: انتشارات فردا.
- میرزایی، آزاده. (۱۳۹۹). دسته‌بندی معنایی ساخت شرطی در زبان فارسی. علم زبان ۱۱، ۳۲۳-۳۵۰.

روینچیگ، یوری آرونویچ (۱۳۹۱). *دستور زبان ادبی معاصر فارسی*. ترجمه‌ی مریم شفق. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.

وحیدیان کامیار، تقی (۱۳۶۴). جمله‌های شرطی در زبان فارسی. *زبان‌شناسی* (۲)، ۴۳-۵۶.

References

- Abtahi, M., & Aghaei, H. (2015). *Getting familiar with Persian language terms and ironies*. Qazvin: Imam Khomeini University.
- Ansari, J. (2012). *Familiarity with popular culture and Iranian folks*. Tehran: Sobhan noor. [In Persian]
- Azaran, H. (2010). *Ancient celebrations of Iran based on nowruz celebration*. Tehran: Hirmand. [In Persian]
- Baghaei, A., & Naghzguy Kohan, M. (2019). The tense of possible words in conditional constructions of modern Persian. *Persian Language and Iranian Dialects 3*, 55-71. [In Persian]
- Baghaei, A., & Naghzguy kohan, M. (2020). Typology of conditional construction in new. *Persian language Zabanpazhuhi 12*, 187-212. [In Persian]
- Batani, M. R. (1969). *Description of Persian grammatical structure*. Tehran: Amir Kabir.
- Bennett, J. (2003). *A philosophical guide to conditionals*. Oxford: Clarendon Press.
- Declerck, R. (1991). *Tense in English: its structure and use in discourse*. London: Routledge.
- Declerck, R. (2000). On how to interpret canonical conditionals in discourse. *Journal of Literary Semantics 29*, 149-169.
- Declerck, R., & Reed, S. (2001). *Conditionals: A comprehensive emperical analysis*. Berline: Mouton de Gruyter.
- Declerck, R., & Reed, S. (2006). Tense & time in counterfactual conditionals. *Special Issue of Belgian Journal of Linguistics 20*, 169-192.
- Ghaderi Najaf Abadi, S., Amouzadeh, M., & Rezaei, V. (2020). A cognitive and pragmatic analysis of Persian conditionals. *Language Related Research 10*(6), 233-260. [In Persian]
- Gibbard, A. (1981). Two recent theories of conditional sentences. In W. L. Harper, R. Stalnaker and G. Pearce (Eds.), *ifs: Conditionals, Belief, Decision, Chance and Time* (pp. 211-247). Dordrecht: Reidel.
- Haghshenas, A., Tabatabaei, A., Samaei, M., & Samei, H. (2008). *Persian grammar, especially for continuous and discontinuous associate and bachelor's courses in teaching Persian language and literature*. Tehran: Madrese.
- Jafari, F. (2010). *Applied grammer for learners of Farsi as a foreign language*. Tehran: Dekhoda Dictionary Institute. [In Persian]
- Kabiri, R., & Darzi, A. (2015). Event condiionals in Persian. *Researches in Linguistics 10*, 31-48. [In Persian]
- Khanlari, P. (1976). *Persian grammer*. Tehran: Tus. [In Persian]
- Lambton, A. K. S. (1974). *Persian grammar*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lazard, G. (2005). *Grammer of contemporary Persian*. Translated by M., Bahreini., Tehran: Hermes. [In Persian]
- Mahootian, Sh. (1999). *Persian language grammar from a typological perspective*. Translated by M. Sama'ei. Tehran: Markaz. [In Persian]
- Mahmoudi Gahrouei, V. (2010). *The study of Persian speakers' acquisition order of English conditionals and L1 transfer effect*. M. A. Thesis. Yazd University. [In Persian]
- Mehregan, A. (2009). *Dream, ritual, myth*. Tehran: Farad.
- Mirzaei, A. (2020). Semanic classification of conditional construction in Persian language. *Elm-e Zaban 11*, 333-350. [In Persian]

- Mirzaei, A., & Moolodi, A. (2016). *Persian preposition bank*. In proceedings of the 10th International Language Resources and Evaluation, Portoroz (Slovenia).
- Motahhari, M. (2013). *The issue of Hijab*. Tehran: Sadra. [In Persian]
- Narayanan, R., Bing, L., & Haluk, Ch. (2009). Sentiment analysis of conditional sentences. *Proceedings of the 2009 Conference on empirical methods in natural language processing: A meeting of SIGDAT, a special interest group of ACL, Held in conjunction with ACL-IJCNLP 2009*. 180-89. Singapore.
- Quirk, R., Greenbaum, S., Leech, G., & Svartvik, J. (1985). *A comprehensive grammar of the English language*. London, New York: Longman.
- Rubinchik, I. A. (2012). *Contemporary literary grammar of Persian language*. Translated by M. Shafaghi. Tehran: Institute for humanities and cultural studies. [In persian]
- Samareh, Y. (1993). *Persian language teaching*. Tehtan: Al Hadi publications. [In persian]
- Shafaei, A. (1984). *Scientific basis of Persian grammar*. Tehran: Novin. [In Persian]
- Tregidgo, P. S. (1980). Tense patterns in conditional sentences. *English Language Teaching Journal* 34(3), 186-191.
- Vahidiyan Kamyar, T. (1985). Conditional sentences in Persian language. *Zabānshenāsi* 2, 43-56. [In Persian]

